

The last Nazi hunters

Onder de titel 'de laatste nazi-jagers' verscheen op 31 augustus 2017 een artikel in 'The Guardian'.

“Sinds 1958 heeft een klein departement van de Duitse regering ‘Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen zur Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen’ (Centraal bureau van justitie voor onderzoek naar nationaalsocialistische misdaden, hierna te noemen CB) zich ingezet om leden van het Derde Rijk te vervolgen. Een handjevol aanklagers sporen nog steeds nazi’s op, maar ’s werelds grootste ‘cold case’ komt spoedig tot een eind.”

Hieronder een impressie van dit artikel.

Het CB is gevestigd in een voormalige gevangenis in Ludwigsburg. Een gevangenis die door de nazi’s werd gebruikt voor het opsluiten van politieke gevangenen. Doel van het in 1958 opgerichte CB is opsporen en vervolgen van nazi’s. Het bestaat uit zes afdelingen met elk een eigen onderzoeksgebied en aanklager. De hoofdaanklager is Jens Rommel (44 jaar oud). De Duitse pers noemt hem een nazi jager, maar hij vindt dat geen prettige term. “Een jager zoekt een prooi met een geweer in de hand. Ik ben een aanklager die zoekt naar moordenaars met het wetboek van strafrecht in mijn hand.”

Rommel en zijn staf gaan de hele wereld over om leden van het Derde Rijk te vinden. Ze bezoeken voormalige concentratiekampen door heel Duitsland en Oost-Europa en doorzoeken de archieven en de omgeving om vaste stellen waar verdachten getuigen van kunnen zijn. Ook gaan ze naar Zuid-Amerika om daar de archieven te bestuderen en namen te koppelen aan Duitse, Russische, Britse, Franse en Poolse lijsten met bijvoorbeeld SS gegevens of geallieerde krijgsgevangenen. Hun doel is om de laatste nog levende nazi voor het gerecht te brengen.

David Pendas (historicus op het gebied van nazi vervolgingen aan het Boston College) zegt: “Dit is een gigantische ‘cold case’. Het CB onderzoekt misdaden die lang geleden hebben plaats gevonden met weinig aanwijzingen over de daders. Er zijn misdaden, maar geen bloed.”

Het CB krijgt per jaar nog steeds ongeveer 30 nog levende daders boven water. Hun zaken worden overgedragen aan regionale aanklagers die vervolgens nog minstens een jaar bezig zijn totdat het tot een proces komt. In de 21^e eeuw heeft dit tot zes processen geleid, die telkens als ‘het laatste nazi proces’ worden bestempeld. De jongste beschuldigen zijn 90 jaar en waren laag in de rangorde. Vaak overlijden ze tijdens het proces en is de kans op veroordeling minimaal. Hierdoor kennen maar weinig Duitsers het CB en onder hen die het wel kennen zijn de meningen verdeeld. Er zijn mensen die zich afvragen wat het nut is om een 90 jarige te veroordelen, maar ook mensen die ontzag hebben voor wat het CB bereikt heeft. In het hele bestaan van het CB is het een graadmeter geweest van de veranderende relatie van Duitsland met haar nazi verleden.

De eerste 10 jaar na de oprichting waren zeer productief, maar nu gaan er stemmen op dat tegen 2025 het CB wordt opgeheven of al eerder opgeheven is. Moeten nazi processen blijven doorgaan ondanks de dat de kans op veroordeling steeds kleiner wordt. Pendas zegt: “Hoeveel en hoe lang moet Duitsland doen om haar eigen voormalige misdaden te berechten?” Deze vraag hangt al jaren boven Duitslands hoofd, maar wint zeker belang, met de opkomst van het rechts populisme. De partij ‘Alternative für

Deutschland' hebben eerder dit jaar opgeroepen om te stoppen met de boetedoening voor het nazi verleden.

Toch is het bestaan van het CB een getuigenis van de ernst en de omvang van de nazi misdaden en de bedreiging van het opkomende reactionair nationalisme zowel in Duitsland als elders. De regering Trump heeft plannen om de 'State Department of Global Criminal Justice' die internationale vervolging van oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en genocide ondersteunt, op te heffen. Voormalig directeur van dit departement zegt: "De belofte 'nooit meer' blijkt moeilijk te houden."

De kelder van het CB bevat meters index-kaarten over afslachtingen, veldslagen, concentratiekampen, slachtoffers en daders en elke dag wordt er nieuwe informatie toegevoegd. Het eigenlijke archief is opgeslagen op microfilm op een geheime locatie. Bescherming van de index is van het grootste belang om zeker te stellen dat oorlogsmisdaden kunnen worden vervolgd en dat niets wordt vergeten of ongedocumenteerd blijft. In de geschiedenis van oorlogsvoering is dit een nieuw principe. Sinds het verdrag van Westphalia (1648) werd het principe van '*perpetua oblivio et amnestia*' (vergetelheid en amnestie tot in eeuwigheid) gehanteerd. Pas na de vrede van Versailles werd dit omgedraaid en werden Duitse gezaghebbers beschuldigd voor het aanstichten van WOI.

Al in 1943 werd een VN commissie voor oorlogsmisdaden in het leven geroepen om misdaden van 36.000 Duitse en Japanse onderdanen aan te klagen. Hiervan werden 10.000 veroordeeld. Ook tegen Adolf Hitler liep voor zijn dood al een aanklacht. Tussen 1945 en 1949 werden in West-Duitsland 4.600 veroordelingen voor nazi misdaden uitgesproken. Toch was er zelfs tegen de Neurenberg processen al tegenstand, de Duitse pers vond dat het een poging was om het land te vernederen. Uiteindelijk werd het communisme de grote vijand en werd de afrekening met de Holocaust naar de achtergrond verdreven. Vervolgens werden in de jaren 50 een aantal amnestie wetten aangenomen, waardoor veel veroordeelden werden vrijgelaten die weer plaats namen in het publieke leven.

In diezelfde tijd openden processen in Oost-Europa de ogen van het publiek voor de omvang van de misdaden die hadden plaatsgevonden. Om de Oost-Duitse propaganda dat de West-Duitse regering vol nazi's zat, tegen te aan richtte toenmalig kanselier Konrad Adenauer het CB op. Het was een symbolisch gebaar, want het CB mocht niet zelf tot vervolging overgaan, maar moest de aanklachten overdragen aan regionale aanklagers. Tegen de publieke opinie in werden er tussen 1963 en 1965 toch nog processen gevoerd. In 1969 draaide het hooggerechtshof echter een veroordeling van een SS tandarts terug op grond van het feit dat werken in een concentratiekamp op zich geen misdaad was. Hierdoor werd vervolging van ieder die had deelgenomen aan de administratieve afhandeling van de massamoord onmogelijk. Historica Anette Weinke: "Eigenlijk was het een zuivering van de misdaden. Het bracht ook de Holocaust terug tot een reeks van gewone moorden in plaats van systematische genocide."

De ommekeer kwam in 2007 toen Mounir al Motassadeq werd veroordeeld tot 15 jaar voor medeplichtigheid aan de dood van de 246 passagiers op 9/11 in de gekaapte vliegtuigen, omdat hij geld had overgemaakt aan een van de kapers. Dit precedent werd gebruikt in de vervolging van John Demjanjuk, die veroordeeld werd voor medeplichtigheid aan de dood van 28,060 gevangenen van Sobibor in de vier maanden dat hij daar in 1943 bewaker was.

Rommel werd directeur van het CB in 2015, enigszins terughoudend, maar het idee om het verleden niet als geschiedenis, maar als misdaad te beschouwen, haalde hem over de streep. Volgens hem wilde de regering ook een relatief jong persoon om de indruk te vermijden dat het werk ten einde was.

Rommel stuurde een zogenaamde 'Auschwitz lijst' met 30 namen naar de aanklagers (vijf zijn voor het gerecht zijn verschenen, de anderen waren overleden of werden niet capabel geacht). Van de lijst is Oskar Groening, die al in 1948 op een lijst van de VN stond, veroordeeld mede door een interview in 'Der Spiegel' (2005) waarin hij over zijn tijd als boekhouder van Auschwitz had verteld. Deze veroordeling gaf het CB een beetje lucht, zelfs radertjes in het wiel konden niet ontsnappen en de 96-jarige Groening kreeg 4 jaar cel.

Het werk van het CB in Zuid-Amerika is moeizaam en in maart dit jaar heeft het zijn laatste onderzoek gedaan. Hoewel er weinig hoop was op het vinden van daders is het onderzoek van de archieven niet voor niets. De hoge nazi's die naar Zuid-Amerika vluchtten, gebruikten valse namen, maar de meesten niet. De onderzoekers van het CB doorlopen alle immigratie dossiers en noteren elke verdachte naam. Deze worden bij terugkeer gecheckt met de archieven. Zoals een van de aanklagers zegt: "Het doel is niet altijd om iemand voor de rechter te krijgen, maar ook om een dossier te kunnen sluiten en te zeggen, ok nu weten we het. Toekomstige generaties moeten weten wat er gebeurd is."

Rommel is zich er van bewust dat er niet veel tijd meer is, maar achterhalen van namen is nog steeds zinvol. Hij wordt gedreven door het besef dat als het CB de inventaris van de misdadigers niet compleet maakt, niemand anders het zal doen. "Zelfs als we nu niet veel daders meer opsporen, is het belangrijk voor de overlevenden en hun familie en voor de Duitse gemeenschap. Dat is waarom al mijn collega's hier zijn, om dat te doen wat vandaag nog mogelijk is."

Josette Donnison-Speijer